

Vasylieva M. P. The correlation between the pedagogical and andragogical foundations of teaching a foreign language in a multi-aged group of learners

The article presents an analysis of the age structure of students of a multi-aged group, which may consist of teenagers, students of higher educational establishments, adults and the elderly. The definition of the concept «adult learner» is given. The basic foundations of the science of adult education – andragogy, on which teaching adult learners should be based are presented. The difference between pedagogy and andragogy is explained, the concept of «model of instruction» is specified. The correlation between the pedagogical and andragogical models of foreign language teaching based on the five main parameters is offered. The parameters are: a learner's self-awareness; a learner's experience; a learner's readiness for education (motivation) and the purpose of education; the obtained knowledge application; participation in the process of training. It is concluded that the process of teaching a foreign language in a multi-aged group of learners should be based on the combination of pedagogical and andragogical models of instruction. If there are mostly adults in a group, the andragogical model is preferred. Considering the fact that the majority of students in a multi-aged group of learners are adults, the fundamental andragogical principles are revealed. The principles are: the principle of the priority of independent education; the principle of joint activity of a learner with the groupmates and an instructor while preparing and realizing the process of education; the principle of using a learner's positive life experience, practical knowledge, and skills as a basis for education and the source for new knowledge formation; the principle of correcting the out-dated experience and personal settings that impede the new knowledge acquisition; the principle of an individual approach to learning; the principle of reflectivity; the principle of using the education outcomes in learners' practical activity; the principle of education results actualization; the principle of education electivity; the principle of systematic learning; the principle of a learner's development. The article states that while organizing the process of education in a multi-aged group of learners it is necessary to combine the andragogical and didactic principles of instruction with the methodological principles of teaching a foreign language.

Key words: foreign language, pedagogy, andragogy, age, adult learner, model of instruction, pedagogical model of instruction, andragogical model of instruction, principles of instruction.

УДК 373.013.42.011.3-057.88-053.6:005.336.2(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.8>

Великжаніна Д. В.

**ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

У статті зосереджено увагу на актуальності реалізації компетентнісного підходу в освіті та формування життєвої компетентності підростаючого покоління. Охарактеризовано роль соціального педагога в освітньому процесі щодо розвитку життєвої компетентності дітей, зокрема підлітків. Обґрунтовано необхідність фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів до розвитку життєвої компетентності підлітків в закладах загальної середньої освіти.

Окреслено критерії, показники та рівні професійної готовності майбутніх соціальних педагогів щодо формування ключових компетентностей для життя у підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти. Визначено й охарактеризовано діагностичний інструментарій дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками у школі в напрямі формування в них життєвої компетентності. Представлено результати діагностики професійної готовності майбутніх соціальних педагогів в означеному векторі та виявлено рівні її сформованості (високий, достатній, середній та низький) за визначеними автором критеріями такої готовності: мотиваційно-ціннісним, когнітивно-ресурсним, діяльним і рефлексивним критеріями. Здійснено аналіз отриманих під час діагностики даних, зроблено висновок про необхідність здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу на професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів у вищезначеному напрямі.

Охарактеризовано перспективи щодо зміни отриманих під час діагностики результатів у позитивному напрямі, які вбачаємо у розробленні та апробації моделі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: життєва компетентність, заклад загальної середньої освіти, підліток, майбутній соціальний педагог, готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів, діагностика, критерії, показники та рівні професійної готовності, діагностичний інструментарій.

Сьогодні пріоритетом освіти у сучасній Україні є всебічний розвиток особистості, розвиток її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [10].

Реалізація цього завдання має успішне вирішення за умов впровадження компетентнісного підходу до навчання та виховання учнів. Компетентнісний підхід в освіті спрямований на провадження освітньої діяльності з орієнтиром на формування у дітей життєво необхідних і важливих умінь та якостей, які не гіпотетично, а дійсно будуть в нагоді у повсякденному житті, корисними для застосування в усіх сферах жит-

тедіяльності людини XXI сторіччя. Такі компетентності об'єднує поняття «життєва компетентність», яка містить таке: здатності особистості до самостійного й творчого вирішення життєвих задач, будувати плани на власне життя та обирати стратегії їх досягнення, будувати індивідуальну освітню та професійну траєкторію; здатності до життєтворчості; здатності до успішної комунікації, взаємодії з оточуючими в різних життєвих ситуаціях; уміння попереджати й вирішувати конфліктні ситуації, уміння бути відповідальним за власні вчинки; володіння рідною та іноземними мовами; інформаційну, політичну, економічну, екологічну грамотність, культурну обізнаність та соціальну активність [6].

Освітній процес у сучасному закладі освіти передбачає створення доброзичливих і комфортних, змістовно насичених та практико зорієнтованих умов для набуття учнями життєвої компетентності, а помічником та наставником на цьому шляху дітей має виступати соціальний педагог. Увага соціального педагога зосереджується на допомозі дітям в оволодінні соціальними ролями, виробленні моделей суспільної поведінки, розкритті особистісного потенціалу та перспектив індивідуального розвитку, де особливе значення такої соціально-педагогічної діяльності набуває робота з дітьми підліткового віку.

Тому підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах загальної середньої освіти з підлітками в напрямі формування в них життєвої компетентності сприятиме як успішній соціалізації підростаючого покоління, зміцненню гуманістичних й змістовних позицій сучасної школи, реалізації компетентнісного підходу в освіті, так і позитивним змінам і розвитку професійної педагогічної освіти в контексті актуальних суспільних запитів.

Теоретичні засади та практичні аспекти професійної підготовки фахівців, зокрема майбутніх соціальних педагогів, є актуальними питаннями й розглядалися у дослідженнях багатьма вітчизняними науковцями. Наприклад, вивченню питань професійної підготовки педагогів в процесі здобуття ними вищої педагогічної освіти присвячені наукові праці В. Андрущенко, В. Галузинського, І. Зязюна, Є. Клімова, І. Ковчиної, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, М. Фіцули та інших; фахової підготовки соціальних педагогів – Р. Вайноли, О. Вакулєнко, Л. Віннікової, О. Гомонюк, І. Доброскок, М. Євтуха, Н. Заверико, І. Зверєвої, Р. Зозуляк-Случик, А. Капської, О. Карпенко, С. Калаур, Л. Коваль, Н. Коляди, Т. Логвіненко, Л. Міщик, Н. Мирошниченко, Г. Олійник, О. Пожидаєвої, В. Поліщук, Ю. Поліщука, О. Пономаренко, Л. Романовської, Г. Слозанської, С. Харченко, Р. Чубук та інших учених. Особливості фахової підготовки соціальних педагогів до роботи з підлітками вивчали М. Волошенко, І. Гайдамашко, Н. Заверико, О. Ключко, Г. Майборода, М. Малькова, О. Наконечна, Н. Сайко, М. Чуносів, М. Ярошко та інші науковці. Проблему формування життєвої компетентності особистості вивчали П. Горностай, І. Єрмаков, В. Ляшенко, Г. Несен, В. Нечипоренко, В. Ніщета, О. Пометун, Д. Пузіков, О. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненко, В. Циба, І. Ящук та інші дослідники.

Водночас проблема діагностики та формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до розвитку життєвої компетентності підлітків в закладах загальної середньої освіти досі на стала предметом педагогічних досліджень, що обумовлює її актуальність.

Метою статті є визначення й характеристика діагностичного інструментарію та виявлення на його основі рівнів сформованості професійної готовності майбутніх соціальних педагогів щодо формування життєвої компетентності підлітків в закладах загальної середньої освіти.

У дослідженні щодо визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками щодо формування їх життєвої компетентності в умовах закладів загальної середньої освіти брали участь студенти комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків), комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів). Всього у дослідженні брали участь 318 студентів вищевказаних закладів вищої освіти (III та IV курси, напрям підготовки 6.01016 «Соціальна педагогіка», перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; спеціальність 231 Соціальна робота (за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»), перший (бакалаврський) рівень вищої освіти). Контрольну групу становили 153 студенти, а експериментальну – 165 студентів, що дає підстави стверджувати репрезентативність вибірок.

Дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у закладах загальної середньої освіти здійснювалось за допомогою критеріїв такої готовності: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-ресурсного, діяльнісного та рефлексивного. Кожен з критеріїв характеризується відповідними якісними показниками, сформованість яких, в свою чергу, студенти можуть виявити на високому, достатньому, середньому й низькому рівнях.

Розглянемо рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у закладах загальної середньої освіти [1, с. 28]:

– *високий* – студенти мають стійку мотивацію до соціально-педагогічної роботи в школі; бажання працювати з підлітками, враховуючи їх індивідуальні характеристики; усвідомлення необхідності соціально-педагогічної роботи щодо розкриття життєтворчого потенціалу підлітків та набуття ними життєво важливих

здатностей; вмотивованість й відповідальність щодо провадження професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу в освіті; демонструють позитивні особистісні якості, важливі у роботі соціального педагога; мають прагнення до професійного зростання;

– *достатній* – студенти виявляють позитивне ставлення до професійної діяльності, зокрема, в напрямі формування життєвої компетентності підлітків; характеризуються стійким інтересом до соціально-педагогічної роботи в школі; виявляють позитивні особистісні характеристики, що здатні забезпечити ефективність професійної діяльності соціального педагога в роботі з підлітками; характеризуються здатністю використовувати свій потенціал щодо реалізації професійних завдань; виявляють здатність до здійснення об'єктивної оцінки своєї роботи, потребу у професійному самовдосконаленні;

– *середній* – студенти виявляють нестійку мотивацію до виконання професійної діяльності, до роботи у загальноосвітньому навчальному закладі; демонструють пасивність й недостатньою зацікавленістю у вирішенні проблем підлітків щодо їх особистісного й життєвого розвитку; виявляють прогалини у теоретичній та практичній підготовці; мають репродуктивний характер професійної діяльності; характеризуються відсутністю потреби аналізувати свою діяльність за фахом;

– *низький* – студенти не виявляють зацікавленості у роботі за фахом, виявляють байдуже ставлення до соціально-педагогічної діяльності у школі, до проблем підліткового середовища та актуальних питань сучасної освіти, зокрема розвитку життєвої компетентності підростаючого покоління; мають фрагментарні теоретичних знань та слабку практичну підготовку щодо роботи з підлітками; виявляють труднощі у реалізації соціально-педагогічних функцій, у використанні технологій формування життєвої компетентності дітей на практиці; демонструють невміння аналізувати власні професійні дії та результати.

Розглянемо показники мотиваційно-ціннісного критерію готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків у закладах загальної середньої освіти, ними є: виявлення інтересу студентів до обраної професії та вияв стійких мотивів до поглибленого й успішного вивчення фахових дисциплін, потреб у досягненні позитивних результатів у навчанні та практичній професійній діяльності; виявлення інтересу студентів до практичної роботи з дітьми у школі на засадах компетентнісного підходу в освіті; виявлення стійких мотивів щодо усвідомлення студентами значущості та розуміння необхідності розвитку життєвої компетентності дітей з огляду на сучасні життєві реалії суспільства; виявлення потреб студентів у саморозвитку, самоосвіті, особистісному й професійному зростанні; визначення гуманістичних й демократичних ціннісних орієнтацій студентів [1, с. 29].

Тож для визначення рівнів сформованості професійної готовності майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки до формування життєвої компетентності підлітків в школі за мотиваційно-ціннісним критерієм нами було використано такі діагностичні методики: методику визначення ключових мотивів обрання професії (Є. Павлютенков), методику вивчення мотивів навчальної діяльності (К. Замфір у модифікації А. Реана, В. Якуніна), тест оцінки сили мотивації досягнення успіху (Т. Елерс), методику «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч), методику визначення особистісних якостей майбутнього педагога (Ф. Фідлер).

Методика визначення ключових мотивів обрання професії (Є. Павлютенков) призначена для виявлення 9 груп таких ключових мотивів щодо обрання професії: соціальні, моральні, естетичні, пізнавальні, творчі мотиви, мотиви, що пов'язані із змістом професійної діяльності, а також матеріальні, престижні й утилітарні мотиви. Студентам було запропоновано 18 суджень стосовно професії, які вони мають оцінити, і більшість позитивних оцінок щодо кожної групи мотивів визначає їх градацію [3, с. 5–7].

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності (К. Замфір у модифікації А. Реана, В. Якуніна) містить 16 запитань щодо мотивів навчання студентів, спрямованих на визначення частоти найбільш значущих за всією досліджуваною вибіркою і визначення рангового місця у цій виборчій сукупності (ЗВО, студентська група та ін.) [9].

Тест оцінки сили мотивації досягнення успіху (Т. Елерс) передбачає 41 ствердження, погодження чи непогодження студентів з якими дає змогу визначити силу їх бажання й цілеспрямованість на досягнення успіху. Студенти мають набрати від 0 до 21 бала, що визначають градацію такої мотивації від низької до досить високої і, навіть, надто високої [9].

Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч) спрямована на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини, змістовного боку спрямованості особистості, визначення її активності, поглядів, відносин із навколишнім світом. Методика передбачала роботу студентів із 18 картками, які відображають певні цінності, і які необхідно ранжувати за значущістю. Отже, відбувається ієрархізація студентами життєвих цінностей, що дозволяє отримати цілісну картину ціннісно-мотиваційної сфери кожного студента [9].

Методика визначення особистісних якостей майбутнього педагога (Ф. Фідлер) дає змогу виявити у студентів ряд особистісних якостей, серед яких: працелюбство, ініціативність, охайність, професійна грамотність, організованість, енергійність, відповідальність, здібність до роботи, доброзичливість, життєрадісність, широта кругозору, експресивність, наявність рефлексивної позиції. На опитувальному бланку майбутнім соціальним педагогом було запропоновано шкалу самооцінки, що містила сімнадцять особистісних ознак. Відповіді по кожному з пунктів оцінюються зліва направо від 1 до 15 балів. Чим лівіше розміщався знак-відповідь, тим нижче бал і тим більш позитивна самооцінка студента. За допомогою цієї методики ми отримали можливість визначити особистісні якості майбутніх соціальних педагогів [11, с. 336].

Узагальнені результати діагностики готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм, визначені за допомогою методу середнього підрахунку кількісних і якісних показників, представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Готовність майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний етап)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Низький	31	20,26 %	32	19,39 %
Середній	48	31,37 %	51	30,91 %
Достатній	62	40,52 %	66	40,00 %
Високий	12	7,84 %	16	9,70 %

Показниками когнітивно-ресурсного критерію готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків є: знання специфіки соціально-педагогічної діяльності у школі, вікових особливостей дітей, зокрема дітей підліткового віку та кола актуальних проблем підліткового середовища; розуміння студентами особливостей соціально-педагогічної роботи з підлітками; розуміння сутності життєвої компетентності, особливостей її формування у підлітків в умовах школи; вияв знання щодо сучасних та ефективних методів, форм та засобів формування життєвої компетентності підлітків; вияв студентами здатності знаходити, використовувати та примножувати інформацію щодо соціально-педагогічної роботи з підлітками в означеному напрямі [1, с. 29].

Визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів за *когнітивно-ресурсним критерієм* та його показниками передбачало проведення комплексного тесту-опитувальника з контролю знань за дисциплінами циклу професійної підготовки («Соціалізація особистості», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти»), тесту-опитувальника «Що я знаю про формування життєвої компетентності підлітків?» та тесту-опитувальника «Прагнення до інновацій».

Комплексний тест-опитувальник з контролю знань за дисциплінами циклу професійної підготовки («Соціалізація особистості», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти») передбачає зріз знань студентів щодо інститутів і механізмів соціалізації особистості, технологічного складника соціально-педагогічної діяльності й функціональності соціально-педагогічної роботи у загальноосвітній школі. Зріз знань студентів здійснювався за допомогою питань до заліку й самоконтролю студентів, передбачених робочими навчальними програмами означених дисциплін.

Тест-опитувальник «Що я знаю про формування життєвої компетентності підлітків?» є авторським і передбачає визначення обізнаності та уявлення студентів щодо такого явища, як «життєва компетентність». Тест-опитувальник запропонував студентам 10 питань із двома варіантами відповіді (правильною та неправильною). Кількість правильних відповідей нагалошує на достатній орієнтації, прогалинах чи некомпетентності здобувачів вищої освіти в цьому питанні.

Тест-опитувальник «Прагнення до інновацій» також є авторським і спрямований на визначення готовності, рішучості й бажання студентів впроваджувати в практику професійної діяльності нестандартних, нових та оновлених, затребуваних форм, методів і засобів соціально-педагогічної роботи із підлітками. Студентам було запропоновано твердження, з якими вони мали погодитись або не погодитись. Відповіді майбутніх соціальних педагогів дають змогу визначити рівні (високий, достатній, середній або низький) їх готовності і прагнення до інновацій.

Узагальнені результати діагностики готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за когнітивно-ресурсним критерієм, визначені за допомогою методу середнього підрахунку кількісних і якісних показників, представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Готовність майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за когнітивно-ресурсним критерієм (констатувальний етап)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Низький	66	43,14 %	69	41,82 %
Середній	48	31,37 %	53	32,12 %
Достатній	31	20,26 %	36	21,82 %
Високий	8	5,23 %	7	4,24 %

Визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів за *діяльнісним критерієм* передбачало діагностування студентів відповідно до об'єктивних показників цього критерію. Такими показниками виступають: здатність студентів використовувати теоретичний й методичний багаж знань у практичній роботі соціального педагога, самостійно приймати професійні рішення; здатність до продуктивної взаємодії з підлітками, в тому числі й налаштовувати роботу щодо формування в них життєвої компетентності; уміння спиратися в своїй роботі з підлітками на їх здібності, особистісні й соціальні ресурсів; уміння організовувати практикуми життєвої компетентності для підлітків, здатність скласти особистісні та групові життєві проекти, креативно вирішувати різні життєві та професійні завдання; здатність здійснювати творчий підхід у роботі з підлітками; готовність використовувати інноваційний педагогічний досвід в роботі з підлітками та здатність самостійно розробляти соціально-педагогічний інструментарій [1, с. 29].

Діагностика рівнів сформованості за цим критерієм передбачала використання наступних методик: комплект педагогічних задач управлінського характеру, діагностики стилів керівництва, визначення домінуючого стилю прийняття рішень (А. Роуе), методику діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко), методику співбесіди щодо визначення професійної мотивації та професійних здібностей (А. Деркач, А. Маркова), та діагностику сформованості проєктувальних умінь педагога (Л. Яковина), методику діагностування вміння студентів планувати свою професійну діяльність (С. Полякова), карту педагогічної оцінки (самооцінки) здатності педагогів до інноваційної діяльності (О. Моторнок).

Визначенню відповідних рівнів сформованості таких показників діялісного критерію професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків, як здатність студентів використовувати теоретичний й методичний багаж знань у площині практичної професійної дії, самостійно приймати професійні рішення, а також уміння реалізовувати базові аспекти, функції та напрями роботи соціального педагога в закладі загальної середньої освіти, сприяло використання комплекту педагогічних задач управлінського характеру, діагностики стилів керівництва, визначення домінуючого стилю прийняття рішень (А. Роуе) [2]. Цей діагностичний інструментарій передбачав надання студентами відповідей на 10 запитань (із варіантами відповідей) щодо стилів прийняття рішень, а також розв'язання ними запропонованих методикою педагогічно-управлінських завдань, з якими найчастіше стикаються у практиці педагогічної роботи соціальні педагоги.

Методика діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко) дозволяє визначити такі важливі у соціально-педагогічній роботі умонастрої людини, як уміння розуміти й приймати індивідуальність іншої людини, категоричність або консерватизм в оцінюванні людей, тенденції орієнтації на себе як еталону в оцінюванні оточуючих. Також методика дозволяє виявити у студентів такі поведінкові ознаки, що можуть впливати на практичну роботу за фахом, як: уміння вибачати іншим їх помилки, схильність підганяти партнерів «під себе», уміння приховувати неприємні відчуття при зустрічі з некомунікабельними якістьми партнерів тощо [9]. Студентам було запропоновано обрати найбільш прийнятні для них судження щодо комунікативної толерантності, що дозволило визначити рівні сформованості в них уміння виявляти повагу, толерантність до оточуючих, зокрема підлітків, бачити в кожній дитині особистість, а також уміння встановлювати довірливі відносини, суб'єкт-суб'єктну взаємодію з підлітками в процесі організації соціально-педагогічної діяльності щодо розвитку їх ключових життєвих компетентностей.

Модифікована методика співбесіди щодо визначення професійної мотивації та професійних здібностей (А. Деркач, А. Маркова) передбачає визначення під час індивідуальної співбесіди зі студентами двох груп їх особистісних якостей, а саме: професійна мотивація – мотивація професійної діяльності та професійного навчання та професійні здібності – здібності до професійної діяльності (вміння студента оцінювати свій професійний розвиток, вирішувати професійні завдання, будувати професійне спілкування, планувати свій особистісний професійний розвиток тощо) [8, с.79]. Під час співбесіди студенти відповідали на запропоновані їм 23 запитання стовно важливих професійних якостей та характеристик, власної професійної поведінки у різних педагогічних ситуаціях, варіантів організації соціально-педагогічної роботи з учнями, впровадження у практику соціально-педагогічної діяльності практикумів життєвої компетентності.

Діагностику сформованості проєктувальних умінь педагога (Л. Яковина) обрано для визначення здатності майбутніх соціальних педагогів складати з учнями їх особистісні та групові життєві проекти, уміння формулювати проблемні завдання, моделювати активну діяльність учнів, проєктувати навчальну й позанавчальну діяльність підлітків [12]. Студенти здійснили самооцінку сформованості в себе запропонованих методикою 15 проєктувальних умінь за шкалою від 1 до 3 балів. Таку ж оцінку умінь студентів здійснили експерти, якими виступали викладачі. Узагальнені оцінки дали змогу визначити рівні сформованості проєктувальних умінь майбутніх соціальних педагогів – від низького до високого.

Методику діагностування вміння студентів планувати свою професійну діяльність (С. Полякова), адаптовану до нашого дослідження, було використано задля виявлення рівнів сформованості у студентів умінь планувати професійну діяльність у школі в напрямі розвитку життєвої компетентності учнів, здійснювати самоконтроль та самокорекцію в процесі практичної роботи за фахом, умінь використовувати існуючий педагогічний досвід роботи з підлітками, планувати соціально-педагогічну роботу з ними [8, с. 85]. За цією методикою майбутнім соціальним педагогам було запропоновано розглянути 20 суджень стосовно вищевказаних показників та погодитись або не погодитись із ними.

Задля виявлення рівнів сформованості у студентів готовності й здатності розробляти актуальний соціально-педагогічний інструментарій для використання у практичній роботі з підлітками в школі щодо формування в них життєвої компетентності нами було використано карту педагогічної оцінки (самооцінки) здатності педагогів до інноваційної діяльності (О. Моторнюк) [7]. Майбутнім соціальним педагогам було запропоновано оцінити свої ресурси, здатності щодо готовності до інноваційної діяльності і побудувати графічний профіль на карті-бланку, а також проаналізувати загальну оцінку та поведінку графіка на фрагментах карти «мотивація», «креативність», «професійні здібності».

Узагальнені результати діагностики готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти за діяльнісним критерієм, визначені за допомогою методу середнього підрахунку кількісних і якісних показників, представлено у таблиці 3.

Таблиця 3

Готовність майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за діяльнісним критерієм (констатувальний етап)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Низький	25	16,34 %	20	12,12 %
Середній	51	33,33 %	49	29,70 %
Достатній	53	34,64 %	71	43,03 %
Високий	24	15,69 %	25	15,15 %

Показниками останнього критерію – *рефлексивного* – є такі: здатність студентів аналізувати власну професійну діяльність та здійснювати її об’єктивну оцінку, нести відповідальність за результати соціально-педагогічної роботи з підлітками у школі в напрямі формування в них життєвої компетентності; здатність до професійного самовдосконалення та самоосвіти в напрямі формування життєвої компетентності учнів [1, с. 29].

Визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти за *рефлексивним критерієм* передбачало діагностування студентів за методиками «Шкала локусу контролю» (Дж. Роттер) та «Шкала визначення рівня застосування вольових зусиль, рішучості» (Е. Берн).

За допомогою «Шкали локусу контролю» (Дж. Роттер) нами було досліджено такий показник рефлексивного критерію, як здатність аналізувати власну професійну діяльність, зокрема здатність нести відповідальність за результати соціально-педагогічної роботи з підлітками у школі в напрямі формування в них життєвої компетентності [5, с. 413–417].

Такі показники рефлексивного критерію, як здатність здійснювати об’єктивну оцінку власних знань й умінь щодо організації роботи з розвитку життєвої компетентності підлітків, здатність до побудови стратегій самоосвіти та професійного самовдосконалення на основі самоаналізу роботи з дітьми в напрямі їх компетентнісного становлення нами було досліджено за допомогою «Шкали визначення рівня застосування вольових зусиль, рішучості» (Е. Берн) [4, с. 120]. Ця методика передбачає вибір студентами варіантів відповіді на 10 запитань на кшталт «Що, на Вашу думку, рухає людиною у житті перш за все?», «Ви не встигли вчасно виконати якусь роботу і ...», «Як Ви вчините у конфліктній ситуації?» та інші. Обрані студентами відповіді дали змогу сформувати відповідну картину щодо їх особистісної та професійної рішучості, здійснення самоаналізу соціально-педагогічної діяльності, окреслення планів професійного зростання.

Узагальнені результати діагностики готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти за рефлексивним критерієм, визначені за допомогою методу середнього підрахунку кількісних і якісних показників, представлено у таблиці 4.

Таблиця 4

Готовність майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за рефлексивним критерієм (констатувальний етап)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Низький	32	20,92 %	37	22,42 %
Середній	48	31,37 %	52	31,52 %
Достатній	48	31,37 %	50	30,30 %
Високий	25	16,34 %	26	15,76 %

Отримані дані діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за означеними критеріями представлено в узагальненому вигляді у таблиці 5.

Таблиця 5

Рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти за мотиваційно-ціннісним, когнітивно-ресурсним, діяльнісним і рефлексивним критеріями (констатувальний етап), %

Критерії	Рівні сформованості							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиваційно-ціннісний	7,84	9,70	40,52	40,00	31,37	30,91	20,26	19,39
Когнітивно-ресурсний	5,23	4,24	20,26	21,82	31,37	32,12	43,14	41,82
Діяльнісний	15,69	15,15	34,64	43,03	33,33	29,70	16,34	12,12
Рефлексивний	16,34	15,76	31,37	30,30	31,37	31,52	20,92	22,42

Висновки. Отже, результати діагностики засвідчили існуючу потребу у підвищенні високого й достатнього рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти в обох групах (контрольній та експериментальній) за рахунок зниження середнього й низького, що, у свою чергу, підтверджує необхідність експериментальної перевірки системи заходів, яка передбачає цілеспрямований педагогічний вплив на професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів у вищезначеному напрямі.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у визначенні й обґрунтуванні, а також експериментальній перевірці моделі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в процесі навчання до формування життєвої компетентності підлітків та методики її реалізації.

Використана література:

1. Великжаніна Д. В. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до формування життєвої компетентності в загальноосвітньому навчальному закладі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ, 2018. № 63. С. 24–31.
2. Визначення домінуючого стилю прийняття рішень. Методика Алана Роуве. URL: <https://infopedia.su/9xa3e.html> (дата звернення: 11.04.2019).
3. Врублевская М. М., Зыкова О. В. Профорориентационная работа в школе : методические рекомендации. Магнитогорск : МаГУ, 2004. 80 с.
4. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості : навч.-метод. посіб. / за ред.: А. Б. Неурової, О. С. Капінус, Т. Л. Грицевич. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.
5. Елисеєв О. П. Практикум по психологии личности. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 560 с.
6. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики / за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центріон, 2005. 640 с.
7. Моторнюк О. Ю. Моніторинговий підхід до вивчення стану навчання та виховання. *Завучу. Усе для роботи.* 2014. № 19–20. С. 2–16.
8. Самоорганізація діяльності державного службовця : вітчизняний та європейський досвід : навч.-метод. матеріали / за ред. Т. В. Новаченко ; уклад. Н. В. Ясько. Київ : НАДУ, 2013. 96 с.
9. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. Самара : Бахрах, 2002. 628 с.
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення : 16.07.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.07.2019).
11. Рабочая книга практического психолога. 3-е изд. : пособие для специалистов, работающих с персоналом / под ред. А. А. Бодалева, А. А. Деркача, Л. Г. Лаптева. Москва : Издательство Института психотерапии, 2001. 640 с.
12. Яковина Л. Г. Діагностика сформованості проєктувальних умінь педагога. URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-sformovanosti-proektualnih-umin-pedagoga-57875.html> (дата звернення: 11.04.2019).

References:

1. Velykzhanina D. V. Kryterii, pokaznyky ta rivni hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do formuvannia zhyttievoi kompetentnosti v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Criteria, indicators and levels of the future social pedagoges' formation of the adolescents' life competence in a general educational institution]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektivy.* Kyiv, 2018. № 63. S. 24–31 [in Ukrainian].
2. Vyznachennia dominuiuchoho styliu pryiniattia rishen. Metodyka Alana Rouve [Determination of the dominant style of decision-making. Method Alan Rove]. URL: <https://infopedia.su/9xa3e.html> (data zvernennia: 11.04.2019) [in Ukrainian].
3. Vrublevskaia M. M., Zyкова O. V. Proforyentatsyonnaia rabota v shkole : metodycheskye rekomendatsyy [Vrublevskaya M. M., Zyкова O. V. Vocational guidance work at school : methodical recommendations.]. Mahnytohorsk : MaHU, 2004. 80 s. [in Russian].
4. Diagnostyka indyvidualjno-psykhologichnykh vlastyvostej osobystosti : navchaljno-metodychnyj posibnyk [Diagnostics of individual psychological properties of personality: teaching method] / A. B. Neurova, O. S. Kapinus, T. L. Ghrycevyeh. Ljviv : NASV, 2016. 181 s. [in Ukrainian].
5. Elyseev O. Praktikum po psykhologhy lychnosti [Workshop on personality psychology]. Sankt-Peterburh : Pyter, 2003. 560 s. [in Russian].
6. Zhyttieva kompetentnist osobystosti : vid teorii do praktyky [Life competence of the person: from theory to practice] / za red. I. H. Yermakova. Zaporizhzhia : Tsentriion, 2005. 640 s. [in Ukrainian].
7. Motorniuk O. Yu. Monitorynhovyi pidkhid do vyvchennia stanu navchannia ta vykhovannia [The monitoring approach to the study of the state of education and education]. *Zavuchu. Use dlia roboty.* 2014. № 19–20. S. 2–16 [in Ukrainian].

8. Novachenko T. V. Samoorhanizatsiia diialnosti derzhavnoho sluzhbovtisia : vitchyzniani ta yevropeyskyi dosvid : navch.-metod. materialy [Self-organization of the civil servant's activity: domestic and European experience: teaching method. materials] / za red. T. V. Novachenko ; ukklad. N. V. Yasko. Kyiv : NADU, 2013. 96 s. [in Ukrainian].
9. Praktycheskaia psikhodyahnostyka. Metodyky y testy [Practical psychodiagnostics. Methods and tests] : ucheb. posobyie / red.-sost. D. Ya. Raihorodskiy. Samara : Bakhrakh, 2002. 628 s. [in Russian].
10. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [About education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII]. Data onovlennia : 16.07.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia: 18.07.2019) [in Ukrainian].
11. Rabochaia knyha praktycheskoho psykholoha. 3-e yzd. : posobyie dlia spetsyalystov, robotaiushchykh s personalom [Working book of a practical psychologist. 3rd ed. : manual for specialists working with personnel] / pod red. A. A. Bodaleva, A. A. Derkacha, L. H. Lapteva. Moskva : Yzdatelstvo Ynstytuta Psykhoterapyi, 2001. 640 s. [in Russian].
12. Iakovyna L. H. Diahnostyka sformovanosti proektualnykh umin pedahoha [Diagnosis of the formation of the designing skills of the teacher]. URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-sformovanosti-proektualnih-umin-pedagoga-57875.html> (data zvernennia: 11.04.2019) [in Ukrainian].

Velykzhanina D. V. Diagnosis of the readiness of the future social pedagogues' formation of the adolescents' life competence in general educational institutions

The article focuses on the relevance of the implementation of the competence approach in education and the formation of the life competence of the younger generation. The role of social pedagogue in the educational process regarding the development of life competence of children, in particular adolescents, is described. The necessity of professional training of future social pedagogues' for the development of life competence of adolescents in institutions of general secondary education is substantiated.

The criteria, indicators and levels of professional readiness of future social pedagogues' regarding the formation of key competences for life in adolescents in conditions of the institution of general secondary education are outlined. The diagnostic tool for studying the readiness of future social pedagogues' to work with adolescents in the school in the direction of forming their life competency in them is determined and characterized. The results of the diagnosis of the future readership of social pedagogues' in the specified vector are presented and the levels of its formation (high, sufficient, average and low) are determined according to criteria determined by the author for such readiness: motivational-value, cognitive-resourceful, activity and reflexive criteria. The analysis of the data obtained during the diagnosis is made, the conclusion is made on the necessity of purposeful pedagogical influence on the professional training of future social pedagogues' in the above-mentioned direction.

Prospects are described in relation to the change of the results in positive direction, see that in development and approbation of model of professional preparation of future social teachers to forming of vital competence of teenagers in establishments of universal middle education, got during diagnostics.

Key words: life competence, institution of general secondary education, adolescent, future social educator, readiness for professional activity of social pedagogues, diagnostics, criteria, indicators and levels of professional readiness, diagnostic tools.

УДК 378.6:378.014.5

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.9>

Гнатів З. Я.

**УНІВЕРСИТЕТ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА:
ІНСТИТУЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ**

Проблемам формування індивідуальності, реалізації нахилів і внутрішніх резервів кожної людини, а також естетичному, цілісному, лідерському розвитку надається все більшого значення в сучасних наукових розробках. Роблячи високі ставки на естетично-емоційний розвиток особистості в сучасній вищій освіті, ми звернулися до розгляду трансформації інтелектуального центру, де і відбувається формування фахівців, інтелектуалів, еліти, а саме – університету.

В Україні є чимало освітніх проблем, пов'язаних із перспективами розбудови університету світового рівня. Проте сучасний науковий потенціал провідних фахівців на шляху процесу реформування університетської освіти докладає багато зусиль щоб привести вищу школу у відповідність з сучасними світовими стандартами, шукаючи відповіді на актуальні запитання, реалізуючи стратегічні завдання, долаючи перепони до оптимальних шляхів розвитку як вищої освіти, так і культурно-освітнього рівня суспільства в цілому.

Зі свого боку, ми піднімаємо питання гармонізації культурно-освітнього простору, місця естетичного виховання у вищій школі, зазначаючи його вкрай необхідну потребу, оскільки під час формування професіонала будь-якої галузі основою залишаються питання моральності і духовності, наповнення красою внутрішнього та зовнішнього світу, людяність тощо, адже, як зазначав проф. В. Скотний, насамперед «голове – бути Людиною».

У статті висвітлюються питання сутності, концепції, моделі, ідеї університету, від яких залежить теперішнє та майбутнє. Звертається увага на особливості американського та європейського університетів, конкуренція яких на початку ХХ ст. привела до започаткування Лісабонського та Болонського процесів. Аналізуються трансформаційні процеси в сучасній вищій освіті, шляхи подолання кризи, важливості консолідації інтелектуальної еліти тощо (як приклад – заснування спільного проекту представників українського бізнесу, політики та громадського сектору – незалежного аналітичного центру Український інститут майбутнього (UIF)).

Ключові слова: вища освіта, університет, моделі університету, трансформація, суспільство, інтелект, соціум.